

LOREDANA-MARIA ILIN-GROZIOU,¹ ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: Artur Gorovei, culegător, folclor medical, magie medicală, remedii populare.

Medicina populară în preocupările etnofolclorice ale lui Artur Gorovei

Rezumat

În spațiul cultural românesc, începând cu secolul al XVIII-lea, s-a manifestat, în mod constant, interesul pentru cunoașterea și însemnarea fenomenului folcloric care a parcurs o traiectorie ascendentă și în acord cu direcțiile similare europene. Creațiile folclorice notate de la păstrătorii de folclor erau trimise revistelor spre a fi tipărite și răspândite, arhivate și valorizate de specialiști, trecându-se astfel de la calea orală la cea scrisă.

Printre preocupările de bază ale lui Artur Gorovei se înscrie interesul major pentru aspectele magico-mitice sau religioase ale medicinei populare, pentru descifrarea fenomenelor de magie medicală. Artur Gorovei a fost un prestigios reprezentant al folcloristicii și etnologiei românești, realizând o operă vastă în care cultura populară a fost cercetată în toate compartimentele ei și integrată cu domenii conexe. Interesul pentru tradiții și obiceiuri, modalitatea de abordare sunt mărturie a concepțiilor sale avansate asupra culturii populare. Opera sa de o inegalabilă valoare științifică, va oferi un bogat material cercetătorilor în domeniul folclorului românesc, devenind reper pentru studiile ulterioare ale evoluției spiritualității, tradițiilor și obiceiurilor poporului nostru.

¹ Cercet. șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova.

Articolul face parte din proiectul de cercetare: *Etnoiatria în Oltenia*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova: *Antropologia tradițiilor în lumea românească și balcanică* (2020-2023).

Keywords: Artur Gorovei, collector, medical folklore, medical magic, traditional remedies.

Folk Medicine in the Ethno-Folkloric Studies of Artur Gorovei

Summary

In the Romanian cultural space, since the 18th century, there has been a constant interest in the knowledge and recording of the folkloric phenomenon that went through an upward trajectory in line with similar European directions. The folk creations, recorded by the folklore keepers, were sent to magazines for printing and distribution, archived and promoted by specialists, thus moving from the oral to the written path.

Among Artur Gorovei's fundamental preoccupations was a great interest in the magical-mythical or religious aspects of folk medicine in deciphering the phenomena of medical magic. Artur Gorovei was a prestigious representative of Romanian folkloristics and ethnology, creating an extensive work in which the traditional culture was researched in all its compartments and integrated within related fields. His interest in traditions and customs and how they are approached reflect his advanced conceptions of traditional culture. His work of unparalleled scientific value would offer rich material to researchers by addressing Romanian folklore, becoming a point reference for further studies on the evolution of spirituality, traditions and customs of our people.

Medicina populară în preocupările etnofolclorice ale lui Artur Gorovei

În spațiul cultural românesc, începând cu secolul al XVIII-lea, s-a manifestat, în mod constant, interesul pentru cunoașterea și însemnarea fenomenului folcloric care a parcurs o traiectorie ascendentă și în acord cu direcțiile similare europene. Creațiile folclorice notate de la păstrătorii de folclor erau trimise revistelor spre a fi tipărite și răspândite, arhivate și valorizate de specialiști, trecându-se astfel de la calea orală la cea scrisă.

Din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, alături de transmiterea orală a tuturor categoriilor și speciilor de folclor și diversitatea procedeele de culegere a acestuia, și-a făcut apariția răspândirea, păstrarea și valorizarea cu ajutorul culegerilor scrise, publicarea și tipărirea lor, iar mai târziu, constituirea de arhive multimedia de folclor și etnografie, de muzee etnografice, s-au dezvoltat institute de cercetare pe lângă Academia Română, ministerele abilitate cu gestionarea culturii au dezvoltat rețele locale și zonale în sarcina cărora se află derularea strategiilor legate de cultura populară.

După cum se știe, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, încadrându-se curentului romantic, cercetarea etnografico-folcloristică avea în vedere doar culegerea literaturii populare, numai a ceea ce era arhaic și frumos, ca urmare a curentului romantic. Dar, din deceniul VIII al veacului al XIX-lea, s-a impus o nouă direcție științifică prin cercetările de folclor comparat ale lui Hașdeu și Odobescu care se pronunțau pentru o atitudine critică în alcătuirea colecțiilor de literatură populară. Creația populară urma să fie cercetată comparativ, accentul fiind pus pe temele și motivele comune mai multor literaturi populare, fiind clarificate raporturile dintre folcloristică și alte discipline conexe.

Academia Română, prin Vasile Alecsandri și B. P. Hașdeu, urmărea publicarea și premiarea culegerilor importante de literatură populară și iniția cercetări asupra culturii populare.

Preocupați de culegerea și teaurizarea de folclor și remedii populare au fost dascălii, cărturarii și oamenii de cultură și de știință care au deschis o etapă nouă în istoria creației populare din spațiul cultural românesc. Oamenii de știință s-au aplecat în studiile și lucrările lor asupra medicinei și botanicii populare, cercetării științifice a acestora și valorizarea în sprijinul dezvoltării moderne a medicinei și farmaciei științifice, dar și a culturalizării omului de rând.

Cărturarul fălțicenean Artur Gorovei a manifestat un larg interes pentru cultivarea cunoașterii etnice a poporului român.² Personalitate marcantă a vieții culturale românești,

² Iată cum povestea, la 24 septembrie 1923, în linii mari, Artur Gorovei viața familiei sale, punând accent pe activitatea literară: „Sunt născut în Folticeni, la 19 februarie 1864.

Tatăl meu, Petru Gorovei, a fost avocat. Se trage din o familie veche românească, de origină din Maramureș; un străbun, Ioan Gorovei, pe la 1500, a zidit mănăstirea Gorovei, din județul Dorohoiu, care există și astăzi. Vasile Gorovei, un urmaș al acestuia, a fost uricar pe vremea lui Vasile Lupu; figurează în

documente de pe la 1651 pînă după 1676. Sărdarul Ioan Gorovei, la 1808, traduce «Istoria lui Raimond și a Mărinei, amoreați și a maica-sa Ameliei», ms. No. 445 la Academie (Iorga, Ist. lit. rom. în sec. XVIII, p. 438, t. II).

Tatăl meu a avut și el oarecare încercări literare și în 1884- 85 a scos, în Folticeni, o gazetă politică: «Gazeta de Folticeni». A scris și în «Romanulu» al lui Rosetti și în «Telegraful» lui Fundescu, cu care era prieten.

Tatăl meu s-a născut la 30 oct. 1831 și a murit la 19 ian. 1889.

Mama mea, Maria (acasă îi ziceau Mașa sau Mașinca) era fiica Banului Iancu Borș, de la Bădilița, jud. Sucevii, coborîtor din Andrei Borș de Budafalva, soldat din Szathmar, cum îl numește documentul lui Rudolf II din 1580. Răstrăbunul lui Iancu Borș a fost Ierofteiu, episcopul Hușului, care a păstorit de la 1742-1752. Mama mea s-a născut la 6 februarie 1835, în Văscăuți, ținutul Hotinului, și a fost o femeie cu multă fantezie și foarte simțitoare. A făcut studii la Kișinău, unde avea rude pe Kazimirești, unul din ei ținea pe sora lui Iancu Borș. Mama avea talent muzical.

Am făcut clasa I primară la școala din Rădăuți, tîrgușor pe malul Prutului; restul școlii primare și gimnaziul în Folticeni. În gimnaziu am fost tot premiantul întîiu. La liceul Național din Iași am făcut clasa a cincea, iar din a șasea m'am retras ca să mă prezint la examen ca preparat în particular, și am pierdut anul.

Anul al doilea iar l-am pierdut, și m-am înscris toamna la «Sf. Sava» în București, dar am simulat o boală și am venit acasă, fiindcă sufeream de nostalgie și nu mă puteam obișnui cu viața de București, unde locuiam o mansardă la otel Imperial. În al treilea an am intrat la Institutele-Unite din Iași și într-un an am trecut cl. VI și VII, și toamna am luat bacalaureatul.

Am făcut un an Dreptul în București. Eram și funcționar la Ministerul de Finanțe, o viață care mă tortura, și am fugit din București. La Iași am luat licența. În 1889, la moartea tatei, eram în anul al treilea, și pe urma lui nerămânînd nici un fel de avere, am dus zile grele și în iarna aceea am fost numit suplinitor la catedra de limba romînă, cursul inferior, și latină, clasa a patra, la liceul din Bîrlad, suplinind și eu pe suplinitorul Evolceanu. Cursul de latină mă tortura și în martie 1890 am trecut ca ajutor de judecător la Pașcani, județul Suceava, unde am stat pînă la 1 ianuar 1891, când am demisionat ca să fac avocatură la Folticeni. Nu am făcut nici o ispravă și în decembrie m-am dus judecător la Broșteni, în munții Sucevii, și am rămas în magistratură pînă în decembrie 1903, când din pricina unor politicieni care aveau nevoie de locul meu de judecător de ședință la trib. din Folticeni, am fost trecut ca procuror la Râmnicul-Sărat. Am demisionat și am făcut avocatură ...

În 1909 am fost ademenit și am primit postul de inspector agricol, dar în 1911 m'au destituit, fiindcă am introdus în țară pe Dr. Racovschi, expulsatul.

În 1893 m-am căsătorit cu Elena fiica lui Iorgu Vănescu din Folticeni, fiu de răzăș din Nănești pe Siret, în județul Putnii. Am doi copii: Mircea, jud. de instrucție la Botoșani, și Sorin, care a făcut matematicile la Iași.

În 1877, cînd aveam 13 ani, am făcut primele versuri, și primele cuvinte au fost: «Te iubesc . . . » Eram în Broșteni, pe malul Bistriții și mă mișcaseră grațiile unei fete, mai mare decît mine. Nu cred că era vreo influență asupra mea, pentru că pînă atunci, nu cetisem nici o poezie, afară de acele, ce le învățasem în Abecedarul/ lui Creangă. Cadența versurilor mi-a venit ca o revelație.

Am scris apoi multe versuri, versuri patriotice cu care am debutat prin «Deșteptarea», o gazetă a lui Polychroniade.

În gimnaziu am cetit multe romane franțuzești, în special ale lui Dumastatii; am tradus nuvele din franțuzește, din care pe unele le-am publicat în gazeta tatei. Am tradus și versuri și am scris volume de versuri de dragoste, pe care însă am avut prudența să le țin ascunse. Eram timid și nu arătam nimănui producțiile mele. Astăzi constat că am bucăți care nu sunt tocmai inferioare celor care se publicau pe atunci.

Peste cîțiva ani am publicat versuri în «Revista Literară» a lui Stoenescu și în «Viața Literară» a lui Delavrancea, pe cînd eram student în București.

O observație, poate caracteristică: nu am mai scris un vers de cînd m'am însurat.

acesta a fost folclorist, etnograf, cercetător, scriitor, istoric și profesor³. Datorită activității științifice rodnice desfășurate, în anul 1934, Universitatea din Cernăuți l-a proclamat *doctor honoris causa*, iar în anul 1940 acesta a fost ales membru de onoare al Academiei Române⁴.

Vasta sa cultură și calitățile intelectuale au fost apreciate de marile personalități ale vremii, cercetători cu preocupări diverse, dintre care amintim: Simeon Florea Marian, Al. Philipide, Titu Maiorescu, Teodor T. Burada.

În perioada studiilor universitare, Artur Gorovei, Elena Sevastos și Adela Xenopol au avut în vedere colaborarea cu scopul publicării unei reviste de folclor intitulată „Ion Creangă”. Dar, proiectul nu a fost pus în practică, cei trei despărțindu-se după absolvire⁵. Cu toate acestea, o revistă numită „Ion Creangă” a apărut în anul 1908 și avea următorul articol-program: „Ținta noastră, este concludentă în această privință: Vrem, laolaltă cu alte publicații de acest fel, să sporim tot mai mult cunoașterea minunatelor produceri ale poporului, adevărate comori de gândire și de simțire”. În numărul 3 al publicației se preciza: „De la d. Artur Gorovei avem un spor și tot de la D-sa a pornit dragostea nebună - însumi

În 1892 am început să tipăresc «Șezătoarea» și am abandonat orice altă activitate literară, până ce prieteni ca Artur Stavri m’au târât cu ei la reviste ca «Pagini literare» și altele, în care mi-am împrăștiat o muncă pe care nu o pot urmări.

În 1918 mi-a murit soția - un efect al războiului - și am fost deprimat sufletește multă vreme și nici astăzi nu mi-am venit în fire; cu toate acestea, de câțiva ani, lucrez ceva mai mult. În afară de «Șezătoarea», am scris o serie de nuvele în ziarul «Dimineața», o serie de «Amintiri literare» în revista «Viața Românească» și acuma scriu cronici în ziarul «Lumea» din Iași” (Vezi Artur Gorovei, «Șezătoarea», *povestea vieții unei reviste de folclor*, extras din „Anuarul Arhivei de folclor”, anul 1, Cluj, 1932, pp. 9-39.

³ Referitor la viața și activitatea folcloristică a lui Artur Gorovei, vezi: Ar. Zaharia, *Artur Gorovei*, în „Țara Bârsei”, X (1938), pp. 362-372; Gh. Bezviconi, *Artur Gorovei și Basarabia. Cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani*, în „Cuget clar”, III (1938-1939), pp. 449-500; G. Ursu, *Artur Gorovei la 80 de ani*, în „Cetatea Moldovei” (1944), vol. XII, nr. 2, pp. 171-176; Ion Mușlea, *La centenarul nașterii lui Artur Gorovei* (1966), în „Cercetări etnografice și de folclor”, 1971, pp. 318-330; *Scrisori către Artur Gorovei*, ediție îngrijită și introducere de Maria Luiza Ungureanu, București, Editura Minerva, 1970, pp. V-XXIII; Ștefan S. Gorovei, *Artur Gorovei (1864- 1951)*, în „Arhiva Genealogică”, IV (IX), 3-4, Iași, Editura Academiei Române, 1997, p. 27; Marcel Lutic, *Artur Gorovei omagiat la Iași*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, XI, Iași, 2011, pp. 352-353; Iordan Datecu, S. C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 216.

⁴ Ion Chelcea, *Artur Gorovei (1864-1951) – cu privire la activitatea sa etnografică și folcloristică*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, 1981, p. 496.

⁵ Periodicul de folclor bărlădean „Ion Creangă” a apărut în anul 1908, a avut ca protagoniști pe Tudor Pamfile, Mihai Lupescu și Leon Mrejeriu și se baza pe aceleași reguli de publicare privind culegerea și valorificarea documentelor de cultură populară instituite de către „Șezătoarea” din Fălticeni care au situat-o în contextul folcloristic al vremii. În literatura de specialitate, au existat opinii potrivit cărora apariția publicației de la Bârlad era legată de necesitatea unei mai bune cunoașteri a creației populare din Moldova de Jos, dar și ipoteze potrivit cărora se concretiza o doleanță a lui Artur Gorovei. Iată ce mărturisea Mihai Lupescu într-o scrisoare către Artur Gorovei referitor la motivul apariției revistei de folclor din Bârlad: „Nu pentru a lovi în „Șezătoarea” am întemeiat pe „Ion Creangă”, de o mie de ori nu, căci ar fi să ne urâm noi singuri munca pusă la ea; ci numai gândul de a putea să se strângă cât mai mult material care se pierde, se prăpădește(...). Când am întemeiat pe „Ion Creangă” n-am avut de gând să părăsim „Șezătoarea”. Rămânem membrii ei și-i vom da și ei tot concursul material și articole” (Cf. *Scrisori către Artur Gorovei...*, p. 263).

mărturisesc pentru dînsa - care a cotropit pe atîți bătrâni și tineri de la țarli. Ion Creangă este un fruct al acestei îndrăgostiri și cu smerenie se pleacă astăzi înaintea celui mai sîrguitor al ei părinte, Artur Gorovei”⁶.

Cât despre colaboratori, în cea mai mare parte prezenți și în coloanele revistei de la Fălticeni, Artur Gorovei le cerea „să pună umărul și aice”. Au publicat: Teodor Bălășel, Nicolae Iorga, G. T. Kirileanu, Simion Mehedinți, Elena Niculiță – Voronca, I. I. Dumitrașcu etc. Dintre creațiile folclorice regăsite în cadrul revistei, menționăm: povestiri, legende, snoave, proverbe, obiceiuri calendaristice și de familie, practici medicale empirice, botanică populară, descântece.

Artur Gorovei în revista „Ion Creangă” descrie felul în care se utilizau plantele de leac pentru obținerea remediilor populare sau în scopuri superstițioase. Iată câteva leacuri populare înscrise în această revistă: „din afine și făină de sâmburi de măslina se fac turtițe care se folosesc ca leac împotriva durerilor de stomac”⁷; „zeama de la alămăe e recomandată în bolile de inimă, iar alămăea tăiată felii cu sineală e bună în bolile de ficat”⁸.

Rădăcina de unguroancă e bună de lipitură (lichitură), o boală ce face ca omul să slăbească. Culesul ritual al acestei plante de leac se face în zile de post de către o femeie curată, dar mai ales de copii ori babe. Se fac trei metanii cu fața la răsărit, se sapă la rădăcina unui fir fără a scoate planta din pământ, se pune în acel loc o bucățică de pâine și sare rostindu-se: *Eu te cinstesc cu pâine și sare, / Tu să-mi dai leac mie*. Se sapă un număr impar de fire cu tot cu rădăcină, se spală cu apă neîncepută și se pisează. Aluatul obținut se plămădește cu vin alb vechi, se lasă la dospit 3 zile și se bea zeama de către omul bolnav care trebuie să umble încălțat și îmbrăcat bine și să se ferească de răceli și de umezeală. Acest remediu popular se repetă de trei ori⁹.

Fiertura de avrămeasă e bună pentru băi, întărește trupul copiilor mici. Fiertura din nouă feluri de plante, dintre care și avrămeasa se întrebuița, sub formă de băi, împotriva lipitului și a zburătorului. Pentru a fi bune de folosit la prepararea leacurilor și la descântat, aceste plante erau culese în luna mai de către babe și țigănci din păduri și din câmpuri. Se făceau băi cu fiertura făcută din aceste plante cu apă neîncepută în zilele de marți și vineri, iar scaldătura se arunca la răspântii cu o oală nouă, mare, în trei zile, rostindu-se descântecul: *Avrămeasă/Criștineasa/, Drăgan/Leuștean/ Și odolean,/ Mătrăgună/ Sânge de nouă frați,/ Iarba ciutei,/ Și mama pădurii;/ Cum se sparge târgul (oborul),/ Așa să se spargă faptul/ Și lipitura/ Și sburătorul./ Cum se sparg oalele,/ Așa să se spargă farmicile,/ Și lipitura/ Și sburătorul./ Cum se răspândesc respintiile,/ Așa să se răspândească vrajele/ Și lipitura/ Și sburătorul*¹⁰. Frunzele de ariol erau bune pentru vindecarea rănilor¹¹.

Scoarța arinului pisată era presarată peste bube. Se descânta cu o cârpă aprinsă în

⁶ Vezi „Ion Creangă”, an V, nr. 3, 1912, p. 66.

⁷ Idem, anul I, nr. 2, 1908, p. 44.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 45.

¹⁰ Idem, anul II, nr. 1, 1909, p. 16.

¹¹ Idem, anul II, nr. 3, 1909, p. 69.

jurul bubei, rostindu-se de trei ori descântecul: A plecat un om de arin/Pe drumul de arin,/ Cu boii de arin;/ Arin a arat,/ Buba s-a uscat/ A rămas X curat/ Ca argintul strecurat¹².

Agudul (dudul) era întrebuințat de români contra hemoragiilor¹³.

Începând cu anul 1892, activitatea folcloristică-etnografică a lui Artur Gorovei s-a desfășurat în strânsă legătură cu indicațiile și proiectele Academiei Române, astfel că B. P. Hașdeu propunea în ședința Academiei din 14 martie 1892 pentru premiul Eliade Rădulescu pe anul 1895 tema: *Botanica populară română din punctul de vedere al credințelor, datinilor și literaturii populare*. Într-o scrisoare din 13 decembrie 1892, Artur Gorovei scria către Eduard Gruber: „Cu toate acestea am început să scriu *Botanica populară* din punct de vedere folcloristic, și pe cât s-ar putea în comparație cu literaturile populare neo-latine. Academia a pus la concurs acest subiect, și dacă până atunci (1895) voi putea să fac ceva de valoare, voi concura și eu. Am deja adunat material multșor și pentru a vîdea ce ispravă am făcut pîna acuma, am alcătuit o probă despre alun. Am scris 10 pagini pe jumătați de coli, cu margina de trei degete și nu cuprinde și ceea ce am mai adunat pe urmă.

Ca să ai o idee, iată ce se cuprinde în aceste 10 pagini: numele sub care e cunoscut alunul în țările cunoscute de români și textele (special cântecele) în care întîmpinam acest cuvînt în toate formele; cimiliturile alunului; o legendă a alunului; vîrguța de alun întrebuințată în descîntece și farmece; diferitele jocuri ale copiilor cu alunele și cu nuele de alun. Dacă fiecare capitol din *Botanica* va avea o întindere nu precum are alunul, dar numai pe un sfert, lucrarea va avea proporții mari. Pentru ca să pot face această lucrare, am nevoie de călătorii prin țară și să fiu în contact mai direct cu babele, doctoroaele satelor, ca să le pot fura comoara lor de cunoștinți.

În ceea ce privește partea comparativă am toate indicațiunile bibliografice de la Paul Sebillot din Paris, cu care sînt în bune relații”¹⁴.

Artur Gorovei a fost întemeietorul primei reviste specializate în publicarea literaturii și tradițiilor populare, „Șezătoarea” (1892 -1929), care a avut subtitlul „Revistă pentru literatură și tradițiuni populare”, iar din anul 1908 se intitula „Revistă de folclor”, despre care directorul și fondatorul afirma: „Și eu am trăit prin Șezătoarea și ea prin mine”.

Revista, „o arhivă cuprinzând, după cum menționa N. Iorga, o comoară de informații relativă la sufletul neamului românesc”¹⁵ și-a adus contribuția la culegerea, tipărirea și studierea folclorului românesc, recomandările sale privind reproducerea folclorului cules se încadrau tipului de cercetare inițiat de B. P. Hașdeu. Corespondența lui Artur Gorovei pune în lumină un cărturar care a colaborat cu intelectuali de valoare din spațiul românesc și care era la curent cu cercetările din străinătate și cu noutățile din domeniul etnologiei și alte domenii conexe. Locul și rolul revistei în contextul folcloristicii românești și europene au fost demonstrate și de legăturile și colaborările pe care acesta le-a avut cu specialiști din domeniul folcloristicii din toate regiunile locuite de români și din străinătate. Dintre

¹² *Ibidem*, p. 70.

¹³ Idem, anul II, nr. 5, 1909, p. 128.

¹⁴ A. Z. N. Pop, *La aniversarea revistei «Șezătoarea»*, în „Revista de folclor”, anul III, nr. 1, p. 83.

¹⁵ Ștefan S. Gorovei, *Artur Gorovei*, în „Revista Arhivelor”, XII, 2, București, 1969, p. 262.

culegătorii și cercetătorii cu care a colaborat menționăm: G. Alexiei, Teodor Bălășel, Ion Bianu, I. G. Bibicescu, V. Bologa, Tiberiu Brediceanu, M. Canianu, Petru Caraman, Gh. Cardaș, Ion Chelcea, Dimitrie Dan, Nicolae Densușianu, Ovid Densusianu, Ion Diaconu, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, M. Gaster, Gh. Ghibănescu, Gh.T. Kirileanu, S. T. Kirileanu, S. Fl. Marian, C. N. Mateescu, Ion Mușlea, T. Pamfile, Pericle Papahagi, Tache Papahagi, Gh. Pascu, Pompiliu Pîrvescu, Ion Pop-Reteganu, P. Gh. Savin, I. Sbiera, Elena Sevastos, L. Șeineanu, Al. Vasiliu. Revista a fost apreciată și peste hotare, dovadă fiind în acest sens interesul manifestat de specialiștii străini.

În coloanele acesteia au debutat Tudor Pamfile și Leon Mrejeriu, ambii colaboratori, împreună cu Mihai Lupescu, conlucrând la apariția periodicului de folclor bârlădean „Ion Creangă”, din anul 1908. Buna orientare a revistei care a reușit să polarizeze interesul unui număr mare de colaboratori era recunoscută de către Barbu Delavrancea, care la 3 mai 1892, nota: „Mărturisesc că dintre felurile de publicațiuni periodice „Șezătoarea” se cuvine a avea precădere înaintea oricărui om cult, literat și bun român, căci cel mai suveran mijloc de a înțelege un popor este acela de a-i cunoaște și aprofunda tradițiunile, știința și creațiunile sale simple, naive, dar adeseori străbătute de un spirit vast și genial pe care numai mulțimile și popoarele îl pot avea”¹⁶.

Contribuția acestei reviste la culegerea, tipărirea și studierea folclorului a însemnat nu numai o etapă importantă în istoria folcloristicii noastre, ci și începutul unor relații științifice de înaltă valoare pe plan internațional¹⁷.

¹⁶ A. Z. N. Pop, *art. cit.*, p. 87.

¹⁷ Iată ce menționa, într-o scrisoare, la 24 mai 1892, Artur Gorovei despre impactul apariției revistei Șezătoarea: „Sînt foarte vinovat că nu ți-am scris de atîta vreme; dar ești convins că nu am făcut-o intenționat. Am avut mult de lucru. Să nu-ți mai vorbesc de slujba mea, unde am de judecat în fiecare zi între 25 și 30 de procese, dar revista îmi consumă foarte mult timp. Sînt singur și trebuie să fac totul, să scriu până și adresele.

Și fiindcă-i vorba de Revistă, îți spui că nu am visat niciodată să aibă așa succes strălucit. Pentru că te interesează și pe tine ceea ce să atinge de prietenii tăi și de mișcarea literară din țară, să-ți fac o mică dare de samă dacă ai timp să citești:

Presa a primit-o minunat de bine. Pînă și *Timpul* s-a întrecut în laude. Delavrancea a scris un foileton în « Voința Națională » de la 5 aprilie pe trei coloane întregi. Între altele multe zice: «Această revistă are desigur un viitor mare și o menire excepțională». Iată și câteva fragmente dintr-o scrisoare ce mi-a adresat: «O asemenea revistă doriame să încep și eu... Și vă mărturisesc că pentru întâiaș dată am simțit un adînc regret că activitatea mea este prea mult absorbită în altă direcțiune decît în aceea în care intrați d-voastră».

«Să fiți convinși că Dvs. începeți actul unei uniri mai mari decît aceia care s-a făcut, binecuvîntată unire a tuturor romînilor prin strîngerea laolaltă a creațiunilor lor».

Scrisoarea lui Weigand ai vazut-o în No. 3.

Dr. Jarnik îmi scrie: «...Lucrarea aceasta corespunde așa de mult studiilor mele și mi pare așa de bine făcută...».

Scrisori am mai primit de la: *I. Găvănescu*; *A. D. Xenopol* (zice: «această foarte bună publicație»); *Didia*; *Gr. Crețu* și o sumedenie de la alții cari nu-s autorități. *Gherea* a vorbit prietenilor foarte mult bine de dînsa; în sfîrșit s-a făcut zvon cu «Șezătoarea». În «Revue des traditions populaires», ultimul număr, este publicat sumarul No. 2 pe care l-am trimes tradus. Paul Sebillot îmi scrie o prea politicoasă scrisoare (Mon cher confrere), promițîndu-mi ori ce «renseignements» i-aș cere. *Melusine* mi-a venit fără să-i fi trimis eu întîiu și pe adresă avea obișnuitul «l'échange». (Vezi: A. Z. N. Pop, *art. cit.*, p. 82).

Creațiile folclorice care cuprind cele mai diverse aspecte ale culturii populare tradiționale, publicate în coloanele acestei reviste se constituie într-un fond documentar deosebit de important.

Iată ce mărturisea Artur Gorovei atunci când revista „Șezătoarea” și-a încetat activitatea: „Numai cine a condus o revistă, și încă timp de 37 de ani, numai acela ar putea să priceapă câtă răbdare, câtă stăpânire de mine însumi, câte jertfe sufletești mi-au cerut acești 37 de ani, cât a trebuit să fac o muncă adeseori plictisitoare ... Să întreții timp de 37 de ani corespondență cu 220 de colaboratori, care să-ți trimeată, uneori, un material pe care trebuie să-l publici, dar pe care nu poți să-l dai la tipar decât după ce l-ai transcris în mod citeț și după cerințele tipografice, să faci corecturi la 25 de volume; să scrii adresa, să lipești timbre și să expediezi revista la câteva sute de persoane, care nu-și plătesc abonamentul, dar tu să fii în curent cu plata tipografului; să te umilești, uneori, ca să cerșești un ajutor care ți se refuză ... Și toate acestea nu pentru că urmărești vreun beneficiu personal, de orice fel ar fi el. Le-am îndurat toate acestea fără a murmura, pentru că am fost mânat de dorul de a contribui, cum și pe cât mi-a fost cu putință, la înălțarea poporului meu”¹⁸.

Artur Gorovei, referitor la adunarea materialului folcloric, considera că acesta trebuia să fie strâns cu grijă, să fie respectat un plan de activitate și publicat, în acest sens, în „Șezătoarea” unul din primele chestionare de la noi pe baza modelului chestionarului lui Paul Sehillot pe care l-a tradus din limba franceză. Astfel, recomanda cercetarea la fața locului și se pronunța împotriva unor reguli precise deoarece „fiecare cercetător trebuie să se conformeze împrejurărilor și să întrebuițeze mijlocul dictat de „împrejurări”. Prin urmare, „folcloriștii ar trebui să se ferească nu numai de a stabili legi, clar chiar de a trage concluzii parțiale din cercetări ce ar face asupra oricărei ramuri de manifestare a minții poporului. E împiedicat a face aceasta, pe câtă vreme nu e adunat încă imensul material care trebuie să servească la aceste studii, fără ca o concluzie de astăzi, să poată fi spulberată mâine, când un fapt necunoscut încă, va arăta netemeinicia acelei concluzii”¹⁹.

Iată un descântec de gălci din localitatea Stânca, jud. Iași: „Mârlă șopârlă, mârlă șopârlă, mârlă șopârlă, într-o zi te-ai născut, într-o zi ai crescut, într-o zi te-ai măritat, într-o zi nouă copii ai făcut, și 8 într-o zi la oaste i-ai pornit. Ai pornit 9, ș-o venit 8; ai pornit 8, ș-o venit 7; ai pornit 7, ș-o venit 6; ai pornit 6, și-o venit 5; ai pornit 5, ș-o venit 4; ai pornit 4, și-o venit 3; ai pornit 3, ș-o venit 2; ai pornit 2, ș-o venit 1; ai pornit 1, și n-o mai venit nici unu. Cum o pierit copiii tăi, așa să pleară gălcele lui X ca spuma de pe mare, ca roua și negura de soare; iar X să rămîie curat și luminat ca argintul curat și ca D-zeul Sfântul ce l-o lăsat. Amin ca soarele-n senin. Descântec de la mine și leac de la D-zeu. Descântătoarea, în timp ce lua puțină cenușă pe degete și trăgea sau freca cu putere gâtul bolnavului, rostea acest descântec”²⁰.

În lucrarea *Datinile noastre la naștere*, elaborată în anul 1909, autorul se axează pe cercetarea unor rituri de trecere în structura obiceiurilor de familie și întreprinde, în acest

¹⁸ Vezi «Șezătoarea», povestea vieții unei reviste de folclor, ..., pp. 9-39.

¹⁹ Artur Gorovei, *O chestiune de folclor*, 1906, pp. 91-100.

²⁰ *Șezătoarea*, anul VII, nr. 2, aprilie 1902, p. 19.

sens, o incursiune în sfera ritualurilor de naștere din spațiul moldovenesc. Artur Gorovei are în vedere secvențele ce alcătuiesc manifestările ceremoniale care însoțesc trecerea individului din lumea necunoscută în lumea albă. Sunt puse în evidență tradiții, credințe, datini și obiceiuri ce preced, însoțesc și încheie momentul nașterii, sunt descrise rituri magice gestual-verbale sau transcrise descântece cu un pronunțat rol magic. Aducerea pe lume a unui copil reprezintă dorința cea mai mare a fiecărei familii proaspăt întemeiate, în caz contrar femeia apela la o serie de practici de etnoiatrie adesea eficiente: trandafir sau liliac alb fiert în vin, amestecat cu miere de albine; nouă fire de usturoi fierte în rachiu, lăsate nouă zile la căldură, lichidul rezultat consumându-se timp de nouă zile; băi cu buruieni și flori mirositoare: crăpusnicul, hemeiul, romănița²¹.

Existau prescripții și interdicții: „gravida să nu mănânce poame îngemănate, căci va face copii gemeni; din măr început să nu mănânce, că face copilul cu semn, ca și când ar fi mușcat de câne; poame crude dacă ar mânca, poate naște fără timp; să nu mănânce Dumineca păstăi, că-i va fi copilul tâmp, și va face fapte rele; va avea copilul limba prinsă, de va mânca femeia grea carne netăiată din frigare; va avea copilul bube numite *focuri*, și va zăcea de boala numită *aripi*, de va mânca ea borș umplut în zi de sec, ori aripi de paseri”²²; „de va vedea un foc, să nu se mire și să nu puie mâna pe obraz, căci copilul va avea pe față pete roșii; la mort să nu se uite, ca să nu-i fie copilul galben ca mortul, și nici să nu privească un om șchiop, sau orb, sau cu altă meteahnă, ca să nu-i fie copilul ca acela. Iar dacă, fără voea ei, ar vedea oameni de aceștia urăcioși, să zică: nu văd unu, ci văd doi, și nu i se va întâmpla nimic”²³.

Artur Gorovei a acordat o atenție deosebită și elementelor de religie populară care sunt incluse în sistemul terapeutic tradițional alături de cunoștințele empirice și elementele de magie. De altfel, despre ideea sincretismului în medicina populară au vorbit specialiștii începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, considerând că acesta este prezent în toate domeniile sistemului terapeutic tradițional: cauzele bolilor, mijloace tradiționale de vindecare, structura ritualurilor, însănătoșirea.

Darul de a avea copii este pus pe seama credinței în Dumnezeu, astfel că, femeia care nu rămânea însărcinată era sfătuită de către persoanele vârstnice să aibă credința în Dumnezeu, să se roage neîncetat: să plătească sărindare, acatiste și liturghii, să țină posturile, să aprindă lumânări lungi cât este ea de înaltă la icoana Maicii Domnului, să meargă la mănăstiri și biserici unde sunt icoane făcătoare de minuni²⁴.

De asemenea, „femeia cumpără pe pălimarul bisericei, care pune sub sfânta masă din altar o cordică pe care i-o dă ea, și o lasă să steie acolo până când slujește preotul douăsprezece leturghii, în care o pomenește și pe dânsa, și apoi se încinge cu acea cordică, și o poartă până ce purcede grea”²⁵.

²¹ Artur Gorovei, *Datinile noastre la naștere*, București, 1909, p. 9.

²² *Ibidem*, pp. 15-16.

²³ *Ibidem*, pp. 17-18.

²⁴ *Ibidem*, p. 9

²⁵ *Ibidem*, pp. 9-10.

Potrivit credințelor populare, Diavolul a dat la femeile care nu pot avea copii anumite boli, dintre care cea mai cunoscută este matriciul. De altfel și în textul descântecului se spune: „Stăi mătriciu!/ Nu hui,/ Nu pocni,/ Prin oase nu te porni!/ Mătriciu prin sete,/ Mătriciu prin foame,/ Mătriciu prin deochi,/ Mătriciu prin osteneală,/ Mătriciu prin spaimă,/ Mătriciu prin neodihnă,/ Mătriciu de 99 de feluri,/ Mătriciu de 99 de soiuri,/ Ieși de unde ești:/ Din piept,/ De sub piept,/ Din inimă, Din șele, De sub șele,/ Din brațe,/ Din toate încheeturile,/ Și din toate ciolanele!/ Că tu de nu-i ieși,/ Cu 99 de coase te-oiu cosi,/ Din trup și din toate oasele/ Te-oiu porni./ Cu 99 de seceri te-oiu secera,/ Din trup și din toate încheeturile/ Te-oiu lua/ Și-n Marea-Neagră te-oiu mâna,/ Și-acolo te-oiu așeza,/ Acolo-i sta,/ Acolo-i bea,/ Acolo-i mânca,/ Și pe X în pace îi lăsa./ X să rămâe curată și luminată/ Ca D-zeu, când a făcut-o,/ Ca maică-sa, când a născut-o,/ Ca argintul strecurat,/ Cum e de D-zeu lăsat,/ Ca soarele pe senin,/ În vecii vecilor, amin!”. Rachiul, vinul sau borșul descântat se bea de către femei, de trei ori pe zi, pe nemâncate. Se descânta doar într-o zi de luni, până a nu răsărea soarele în timp ce descântătoarea sufla asupra unui pahar cu rachi, cu vin sau cu borș proaspăt²⁶.

Informații referitoare la credințele și superstițiile legate de boală și cauza îmbolnăvirii, precum și la metodele de apărare sau de vindecare găsim la Artur Gorovei în lucrarea *Credinți și supertiții ale poporului român* din anul 1915. Redăm câteva dintre acestea: „Să aibă tot omul la casa lui câne negru sau pisică neagră, că nu se prea lipesc boalele (Adamești, Teleorman)”; „Ca să te aperi de orice boală, poartă în deget un inel făcut dintr-o monedă căpătată de pomană (Moldova)”; „Nu e bine să dormim sub cer liber, nici ziua, nici noaptea, până în ziua de Sf. Gheorghe, căci până atunci bat vânturi ce aduc tot felul de boale (Stanca)”; „Care are vreo bolnăvie, când se cunună, să-și aducă aminte de ea, că n-o mai are (Catane, Dolj)”; „Poporul crede că dacă dă unui greu bolnav un alt nume, de cum are el din botez, acela se va însănătoșa (Bucovina)”; „Se crede că dacă se face vre un leac pentru un bolnav, apoi acela nu trebuie să știe de dânsul, căci din contra, nu folosește (Bucovina)”; „Se crede că dacă suferă cineva de vreo boală, apoi este bine să se scoale înainte de răsăritul soarelui, să se îmbrace într-o cămașă curată, să eie o oală nouă, pe care a plătit cât i s-a cerut pe ea, și să meargă la moară, fără să vorbească ceva sau să fie văzut de cineva și să eie stropii de pe roata morii, cu care să se spele pe întreg trupul, și apoi se vindecă (Bucovina)”; „Cine se aruncă în apă, în ziua de Bobotează, se vindecă de orice boală. Din ziua de Bobotează șase săptămâni toate apele sunt curate și sfinte, chiar și în vârful munților (Făgăraș)”²⁷.

Credința oamenilor în superstițiile legate de tratamentul cu animale a constituit obiect de cercetare pentru Artur Gorovei. Bunăoară, „se crede că dacă are cineva vre un buboiu, care nu vrea să se spargă, apoi se ia o broască, se frânge în două și se pune încă fiind caldă și sângerândă, pe buboiu, care apoi se sparge (Bucovina)”²⁸.

Iată câteva dintre credințele populare expuse de către cărturarul fălticenean Artur

²⁶ *Ibidem*, pp. 10-13.

²⁷ *Idem*, *Credinți și supertiții ale poporului român*, București, 1915, pp. 24-26.

²⁸ *Ibidem*, p. 33.

Gorovei referitoare la bube: „la 4, 5, 6 decembrie se zic zilele bubatului. Nu mănâncă copiii boabe coapte, ci numai fierte, ca să fie bubatul moale. Se împart turte de azime de pâne, la vecini (Catane, Dolj)”; „Nu e bine să mănânci în scăpatul soarelui, că faci bube la gură (Catane, Dolj)”; „Să nu te speli cu apă caldă pe ochi, că faci bube (Goicea Mică, Dolj)”; „Să nu te uiți prin ciur, că faci bube-n cap (Tătăruși, Suceava)”; „Se crede că dacă copiii se joacă cu foc, apoi fac bube pe la gură (Bucovina), „Ca să scapi de bube, să nu furi ouă la Paști, și în nici o zi, sau să-ți sleiască cositorul (Catane, Dolj)”; „De bubă neagră se despică pielea puiului cu pene cu tot și o pune la bubă. După ce se răcește, pune pielea de la alt puiu (Bogdănești, Suceava)”; „Când se presupune că bolnavul ar avea dalac, atunci se ia o broască vie și se alipește de bubă. Dacă broasca moare, atunci s-a încredințat că e dalac (Banca, Tutova)”²⁹.

Între preocupările autorului care au ținut și de problema magiei medicale se numără și deochiul: „Ca să nu se deoche copiii, li se leagă câte un fir roșu la gât sau câte o cruciuliță

Descântătoare; Foto: Colecția Pamfil BILȚIU

²⁹ *Ibidem*, pp. 33-36.

(Catane, Dolj)”; „Dacă naște o femeie, apoi se leagă la poartă o cordea roșie, ca să nu fie deochiată (Bucovina); „Se crede că bolnăvindu-se cineva de deochiu și dacă i s-a stins cărbuni și s-a spălat cu apa ceea, apoi se va face bine (Bucovina)”³⁰.

Artur Gorovei în lucrarea *Descântecel românilor*, din anul 1931, abordează problema magiei medicale. În *Studiul introductiv* găsim câteva noțiuni generale asupra mijloacelor populare de vindecare. Autorul consideră că apariția și dezvoltarea descântecului a fost condiționată de credința „în existența unui geniu al răului, pe care îl numim Diavolul, în veșnică luptă cu geniul binelui, pe care noi îl numim Dumnezeu”³¹ și întocmește o listă de nume sub care apare în descântece Diavolul ca pricinuator al tuturor bolilor. Gorovei integrează descântecul în cultura universală, vorbind despre credința în existența diavolului și la alte popoare, analizează farmecele și vrăjile și prezintă deosebirile dintre vrăjitori și fermecători. Realizează și un istoric al atestării descântecului la români. Definiște descântecul și redă 2500 de texte din publicații și manuscrise.

Printre preocupările de bază ale lui Artur Gorovei se înscrie interesul major pentru aspectele magico-mitice sau religioase ale medicinei populare, pentru descifrarea fenomenelor de magie medicală. Artur Gorovei a fost un prestigios reprezentant al folcloristicii și etnologiei românești, realizând o operă vastă în care cultura populară a fost cercetată în toate compartimentele ei și integrată cu domenii conexe. Interesul său pentru tradiții și obiceiuri, modalitatea de abordare sunt mărturie a concepțiilor sale avansate asupra culturii populare. Opera sa de o inegalabilă valoare științifică va oferi un bogat material cercetătorilor în domeniul folclorului român, devenind reper pentru studiile ulterioare ale evoluției spiritualității, tradițiilor și obiceiurilor poporului român.

Bibliografie

Bezviconi, Gh., *Artur Gorovei și Basarabia. Cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani*, în „Cuget clar”, III (1938-1939), pp. 449-500.

Chelcea, Ion, *Artur Gorovei (1864-1951) – cu privire la activitatea sa etnografică și folcloristică*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, 1981, p. 496.

Datcu, Iordan, S. C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Gorovei, Artur, *Datinile noastre la naștere*, București, 1909.

³⁰ *Ibidem*, pp. 95-98.

³¹ *Idem*, *Descântecel românilor*, București, 1931, p. 129.

Idem, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, 1915.

Idem, *Descântecele românilor*, București, 1931.

Idem, «Șezătoarea», *povestea vieții unei reviste de folclor*, extras din „Anuarul Arhivei de folclor”, anul 1, Cluj, 1932, pp. 9-39.

Gorovei Ștefan S., *Artur Gorovei*, în „Revista Arhivelor”, XII, 2, București, 1969.

Idem, *Artur Gorovei (1864-1951)*, în „Arhiva Genealogică”, IV (IX), 3-4, Iași, Editura Academiei Române, 1997.

*** „Ion Creangă”, an V, nr. 3, 1912.

Idem, anul I, nr. 2, 1908.

Idem, anul II, nr. 1, 1909.

Idem, anul II, nr. 5, 1909.

Lutic, Marcel, *Artur Gorovei omagiat la Iași*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, XI, Iași, 2011, pp. 352-353.

Mușlea, Ion, *La centenarul nașterii lui Artur Gorovei (1966)*, în „Cercetări etnografice și de folclor”, 1971, pp. 318-330.

Pop, A. Z. N., *La aniversarea revistei «Șezătoarea»*, în „Revista de folclor”, anul III, nr. 1.

*** *Scrisori către Artur Gorovei*, ediție îngrijită și introducere de Maria Luiza Ungureanu, București, Editura Minerva, 1970, pp. V-XXIII.

*** „Șezătoarea”, anul VII, nr. 2, aprilie 1902.

Ursu, G., *Artur Gorovei la 80 de ani*, în „Cetatea Moldovei” (1944), vol. XII, nr. 2, pp. 171-176.

Zaharia, Ar., *Artur Gorovei*, în „Țara Bârsei”, X (1938), pp. 362-372.